

INGROSSATIO COMMISSIONIS EXPEDITAE SUPER MIRACULIS IMAGINIS B.M.V. IN VILLA SKRZATUSZ DE VERBO AD VERBUM

Wstęp

W wyniku reformacji na Pomorzu Zachodnim i ziemi lubuskiej zaniknęła większość sanktuariów maryjnych. Po zakończeniu II wojny światowej na terenach utworzonej Administracji Kamieńskiej, Lubuskiej i Prałatury Pilskiej kult maryjny pielęgnowany był tylko w czterech miejscach: Rokitnie, Otyniu, Paradyżu i Skrzatuszu. Nowo erygowana diecezja koszalińsko-kołobrzaska w 1972 r. miała tylko jedno sanktuarium, w Skrzatuszu, gdzie czczono figurę Matki Bożej Bolesnej. Na podstawie nieprzerwanej tradycji biskup Ignacy Jeż ustanowił je, 15 września lub w najbliższą niedzielę po tej dacie, miejscem diecezjalnego odpustu. Staraniem całej diecezji i księży salezjanów – kustoszy świątyni od 1952 r., ukoronowano koronami papieskimi Pietę Skrzatuską 18 września 1988 r. W 25. rocznicę koronacji podjęto inicjatywę wydawania czasopiśma zatytułowanego *Rocznik Skrzatuski*. Regularne wydawanie periodyku umożliwiło licznym autorom² rozpropagowanie kultu Matki Bożej Bolesnej nie tylko na terenie

¹ Ks. dr Tadeusz Ceynowa, adiunkt w Katedrze Historii Kościoła i Patrologii Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Szczecińskiego, dyrektor Archiwum Diecezji Koszalińsko-Kołobrzaskiej i dyrektor Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Koszalinie; ORCID: 0000-0002-8105-8823. Adres do korespondencji: 75-817 Koszalin, ul. Seminaryjna 2, e-mail: tceynowa@interia.pl.

² Jarosław Wąsowicz, „Posługa duszpasterska salezjanów w Skrzatuszu w latach 1952–1972”, *Rocznik Skrzatuski* 1 (2013): 75–89; Tadeusz Ceynowa, „Koronacja figury Matki Boskiej Skrzatuskiej”, *Rocznik Skrzatuski* 1 (2013): 91–106; Marek Fijałkowski, „Wojciech Konstanty Breza – fundator kościoła skrzatuskiego”, *Rocznik Skrzatuski* 1 (2013): 107–114; Jarosław Wąsowicz, „Ruch pielgrzymkowy z pilskich parafii do sanktuarium Matki Boskiej Bolesnej w Skrzatuszu w 80. latach XX w.”, *Rocznik Skrzatuski* 2 (2014): 53–64; Tadeusz Ceynowa, „Pozadieczjalne pielgrzymowanie do Skrzatusza”, *Rocznik Skrzatuski* 2 (2014): 65–77; Piotr Szczepaniuk, „Teologiczno-duchowy wymiar formacji w nauczaniu skrzatuskim w latach 1972–2013. Duchowość maryjna”, *Rocznik Skrzatuski* 3 (2015): 23–40; Remigiusz Szauer, „Rola i miejsce duchowości wśród uczestników Diecezjalnego Spotkania Młodych w Skrzatuszu”, *Rocznik Skrzatuski* 3 (2015): 41–56; Wojciech Wójtowicz, „Skrzatuskie spotkania młodzieży wobec kulturowych i pastoralnych wyzwań współczesnego świata młodych”, *Rocznik Skrzatuski* 3 (2015): 57–74; Krzysztof Zadarko, „Kazania z archiwum w Skrzatuszu”, *Rocznik Skrzatuski* 3 (2015): 95–108; Marek Fijałkowski, „Zabytkowe srebra kościoła pw. Wniebowzięcia NMP w Skrzatuszu”, *Rocznik Skrzatuski* 3 (2015): 109–127; Jarosław Wąsowicz, „Salezjańskie wydawnictwa promujące sanktuarium Matki Bożej Bolesnej w Skrzatuszu”, *Rocznik Skrzatuski* 3 (2015): 147–155; Piotr Szczepaniuk, „Miłosierdzie Boże w parafialnym duszpasterstwie skrzatuskim”, *Rocznik Skrzatuski* 4 (2016): 51–66; Jarosław Wąsowicz, „Salezjanie w Skrzatuszu w latach 1972–2001”, *Rocznik Skrzatuski* 4 (2016): 67–77; Marek Fijałkowski, „Portrety trumienne w kościele pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Skrzatuszu”, *Rocznik Skrzatuski* 4 (2016): 105–122; Rafał Dresler, „Instytucja odpustów w ujęciu prawnym z praktycznym

diecezji. Podejmowana tematyka pozwala odkrywać bogatą przeszłość tego miejsca, co zachęca do coraz liczniejszego nawiedzania cudownej Piety. Dla pielgrzymów z terenów całej Polski i nie tylko oddano w ostatnim czasie nową infrastrukturę wokół świątyni skrzatuskiej. Przedmiotem niniejszego artykułu jest przedstawienie czytelnikowi odkrytego ostatnio kolejnego źródła do dziejów kultu maryjnego na ziemi wałęckiej. Dotarto do niego dzięki sugestii ks. prof. Józefa Nowackiego³.

Sytuacja w ziemi wałęckiej w połowie XVII w.

Progres reformacji na ziemi wałęckiej zakończył się na przełomie XVI i XVII w. Nowe wyznanie nie wszędzie było jednakowo akceptowane przez miejscową ludność. Największe opory budziło wśród chłopstwa i mieszkańców małych miasteczek. Nowe porządki znosiły obrzędy religijne mocno zrosnięte z dotychczasową obyczajowością i tradycją. Poddani niejednokrotnie odbierali nowe wyznanie jako umocnienie władzy dziedzica, a nowych duchownych kojarzyli z funkcjonariuszami pańskimi. Ci, którzy zdecydowali się pozostać przy katolicyzmie, musieli pokonywać niejednokrotnie wiele kilometrów, aby skorzystać z posługi kapłana. Ideologia luterańska głosiła, że zostaną zniesione dotychczasowe ciężary, tymczasem najniższe warstwy nie zyskały material-

zastosowaniem w sanktuarium skrzatuskim”, *Rocznik Skrzatuski* 5 (2017): 25–49; Małgorzata Wieczorkowska, „Księgi metrykalne parafii w Skrzatuszu przechowywane w Archiwum Diecezji Koszalińsko-Kołoobrzeskiej”, *Rocznik Skrzatuski* 5 (2017): 51–76; Marek Fijałkowski, „Portret Ludwika Wejhera w kościele pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Skrzatuszu”, *Rocznik Skrzatuski* 5 (2017): 77–89; Krzysztof Zadarko, „Duchowi przewodnicy niemieckich katolików w pielgrzymkach do Skrzatusza w relacjach «Johannesbote»”, *Rocznik Skrzatuski* 5 (2017): 91–106; Wojciech Wójtowicz, „Cudowne uzdrowienia fizyczne w Skrzatuszu? Ocena teologiczno-fundamentalna świadectw i wnioski pastoralne”, *Rocznik Skrzatuski* 5 (2017): 107–120; Jarosław Wąsowicz, „Ksiądz Stefan Kiełiński SDB (1932–2017), pierwszy kustosz sanktuarium diecezji koszalińsko-kołoobrzeskiej w Skrzatuszu”, *Rocznik Skrzatuski* 6 (2018): 43–57; Janusz Nowiński, „«Anioł Opatrzności» w powojennym Skrzatuszu: Helena Sadowska (1910–1995) – in memoriam”, *Rocznik Skrzatuski* 6 (2018): 59–64; Wiktor Zygmunt Łyjak, „Dzieje organów w Diecezjalnym Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej w Skrzatuszu (cz. I)”, *Rocznik Skrzatuski* 6 (2018): 65–75; Krzysztof Zadarko, „Ze zbioru kazań skrzatuskich – «Kazanie na VI niedzielę po Wielkanocy»”, *Rocznik Skrzatuski* 7 (2019): 57–75; Piotr Klejna, „Zakon jezuitów w Wałczu i jego związki z parafią w Skrzatuszu na podstawie kroniki jezuitów wałęckich”, *Rocznik Skrzatuski* 7 (2019): 77–96; Jarosław Wąsowicz, „Ksiądz Michał Winiarz SDB (1911–1988), proboszcz parafii w Skrzatuszu i kustosz sanktuarium w latach 1965–1972. Życie i twórczość”, *Rocznik Skrzatuski* 7 (2019): 97–120; Krzysztof Zadarko, „Ambony skrzatuskie”, *Rocznik Skrzatuski* 8 (2020): 53–80; Wiktor Zygmunt Łyjak, „Dzieje organów w Diecezjalnym Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej w Skrzatuszu (cz. II)”, *Rocznik Skrzatuski* 8 (2020): 81–106; Paweł Wojtalewicz, „Prawne kryteria przyznania tytułu bazyliki mniejszej kościołowi w Skrzatuszu”, *Rocznik Skrzatuski* 8 (2020): 107–124; Tadeusz Ceynowa, „Archiwum Parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Skrzatuszu. Inwentarz”, *Rocznik Skrzatuski* 8 (2020): 125–145; Janusz Nowiński, „Ołtarz Świętego Anioła Stróża w kościele pielgrzymkowym w Skrzatuszu z fundacji Jana Wiganda de Osten-Sacken”, *Rocznik Skrzatuski* 8 (2020): 147–159; Marek Fijałkowski, „Skrzatusz w mojej pamięci – lata 1940–1944. Relacja Haliny Mikołajczuk”, *Rocznik Skrzatuski* 8 (2020): 161–165.

³ Józef Nowacki, *Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój*, t. 2 (Poznań: Księgarnia św. Wojciecha, 1964), 387.

nie na wprowadzonych zmianach, gdyż musiały uiszczać swoje dotychczasowe powinności finansowe i pracę predykantom⁴.

Fot. 1. Mapa rozmieszczenia zborów różnowierczych w Wielkopolsce w ostatniej ćwierci XVI w., oprac. E. Jarmuszkiewiczówna, T. Kowalski.

Źródło: Jolanta Dworzaczkowa, *Dzieje Wielkopolski*, t. 1: do roku 1793, red. J. Topolski (Warszawa-Poznań: PWN, 1988), 560.

⁴ Jolanta Dworzaczkowa, *Reformacja i kontrreformacja w Wielkopolsce* (Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1995), 31.

Stwierdzenie, że w powiecie waleckim zwycięstwo reformacji było kompletne i luteranizm przyjęła zarówno szlachta, jak mieszczaństwo i chłopcy, a dotychczasowa organizacja kościelna przestała zupełnie istnieć, wydaje się przesadzonym. Wyniki ostatnich publikowanych badań⁵ na ten temat zwracają uwagę na zróżnicowanie w euforycznym przyjmowaniu nowego wyznania. Nauka Lutera całkowicie wyparła katolicyzm w starostwie drahimskim, w dobrach Wedłów-Frydlandzkich, Wedłów-Tuczyńskich, Czarnkowskich (Człopa) i Golczów. Niemiecka ludność z reguły bez oporu przyjmowała nową wiarę. Zupełnie inaczej było wśród ludności polskiej, która liczniej zamieszkiwała południowe krańce Wałeczczyzny. Wsie Skrzatusz, Różewo i Witankowo, leżące w granicach starostwa waleckiego, pozostały katolickie w okresie trwania reformacji⁶. Na poniższej mapie warto zwrócić uwagę na północną część diecezji poznańskiej (ziemia zanotecka) i porównać ją ze stanem posiadania Kościoła katolickiego jednowioskowych parafii przed reformacją. Wykaz przedstawionych tam zborów protestanckich nie pokrywa się z wcześniejszymi założeniami przedstawionymi w publikacji.

Rewindykacji zabranych dóbr katolickich sprzyjał król Polski Zygmunt III Waza i jego małżonka Konstancja, która otrzymała w darze pobliskie starostwo ujsko-pilskie. Decydujące jednak znaczenie dla tego procesu miało sprowadzenie jezuitów. Początkowe zasługi dla restytucji katolicyzmu w Tucznie⁷ spowodowały ich przeniesienie do Wałcza. Pomysłodawcą tego przedsięwzięcia był starosta walecki w latach 1593–1623, Jan Gostomski. Uzyskawszy zgodę od przełożonego prowincji polskiej Jana Argentusa, ufundował ich rezydencję i przywilejem z 1618 r. zapewnił im podstawy materialne do późniejszej działalności⁸. W tym samym roku przybyli pierwsi zakonnicy – Jan

⁵ Ludwik Bąk, *Ziemia walecka w dobie reformacji i kontrreformacji w XVI–XVIII* (Piła: Wydawnictwo Ekolog, 1999), 159; Jolanta Dworzaczkowa (Jolanta Dworzaczkowa, *Dzieje Wielkopolski*, t. 1: do roku 1793, red. Jerzy Topolski (Warszawa–Poznań: PWN, 1988), 556–568) stwierdza wyraźnie, że wszystkie parafie w ziemi waleckiej przeszły na luteranizm. Jednakże na mapie dotyczącej rozmieszczenia zborów różnowierczych w Wielkopolsce pod koniec XVI w. („Mapa X. Rozmieszczenie zborów różnowierczych w Wielkopolsce około 1650 r.”, oprac. E. Jarmuszkiewiczówna, T. Kowalski, w: Jolanta Dworzaczkowa, *Dzieje Wielkopolski*, t. 1: do roku 1793, red. J. Topolski (Warszawa–Poznań: PWN, 1988), 560) nie wykazano obecności zborów w Skrzatuszu, Rózewie i Witankowie. W miejscowościach przejętych z kościołem katolickim stawał się on automatycznie zborom protestanckim.

⁶ Tadeusz Ceynowa, „Manuskrypt ks. Andrzeja Józefa Delerda jako źródło do początków kultu Matki Bożej Bolesnej w Skrzatuszu”, *Studia Koszalińsko-Koło-brzeskie* 27 (2020): 442–443; Bąk, *Ziemia walecka w dobie reformacji i kontrreformacji w XVI–XVIII w.*, 159, autor wymienia jeszcze kilka miejscowości w starostwie ujsko-pilskim, gdzie zamieszkiwali polscy chłopcy i utrzymali katolickie kościoły.

⁷ W Tucznie założyli dom misyjny w 1602 r.

⁸ Wcześniejszy wychowanek jezuitów tak pisał o swoich motywach w dokumencie erekcyjnym z 26 września 1618 r.: „Jako ustanowiony starosta walecki częściej mogłem myśleć o sprawach kolegium, o czasie, o obyczajach ludzi, o osiedlach przyległych. Cierpiałem z tego powodu, że tak dużo dusz ginie bez Boga, bez mszy, bez sakramentów. Dlatego idąc za gorliwością i pobożnością ojca mojego [Hieronima Gostomskiego fundatora kolegium jezuickiego w Sandomierzu] i ja wiedziony bożym instynktem, nie czymkolwiek innym do tego zmuszony, widząc wielką liczbę ginących dusz, tu w tych stronach Pomorza wybrałem miejsce, by wykorzystać herezję tu i w okolicznych osiedlach. Na to miejsce właśnie wybrałem Wałcz, aby ojcom Towarzystwa Jezusowego, doświadczonym na tyłu częściach świata dać zajęcie. Przekonałem się, jak mój ojciec najukochańszy, że pożyteczną rzeczą będzie założyć jakieś dzieło tu w tych stronach...”.

Scheier i Wawrzyniec Groszowicz – i zamieszkali gościnnie u miejscowego proboszcza Joachima Librariusza. Zanim powstało dobrze funkcjonujące kolegium, podjęli się pracy misyjnej w nieobsadzonych duchownymi miejscowościach Wałeczczyzny. Regularnie udawali się do pobliskiego Skrzatusza, gdzie spowydawali licznie przybywających na święta maryjne pielgrzymów⁹.

Oficjalat zanotecki, istniejący od XIV w., w wyniku reformacji przestał funkcjonować już w połowie XVI w. Odzyskiwane kościoły i dochody w pierwszej połowie XVII w. nie doprowadziły do wcześniejszego stanu. Dopiero synod zwołany przez biskupa poznańskiego, Wawrzyńca Gorlickiego, w 1602 r. próbował nadrobić wcześniejsze zaniechania. Zreorganizowaną diecezję podzielono na 7 dekanatów. Do dekanatu czarnkowskiego włączono pozostałe przy katolicyzmie parafie dawnego dekanatu zanoteckiego (nowokaliskiego)¹⁰. Średniowieczna struktura kościelna utraciła bezpowrotnie prawie 30 parafii wokół Kalisza Pomorskiego, Złocieńca i Mirosławca¹¹. Pierwszym dziekanem dekanatu czarnkowskiego został miejscowy proboszcz Kasper Starościński¹². Zasięg terytorialny dekanatu określały wizytacje z lat: 1628, 1640, 1669, 1696, 1726–1728 i 1738. Parafia w Skrzatuszu straciła wcześniejszą samodzielność¹³ i zaliczana była jako filia parafii pw. św. Mikołaja w Wałczu. Wizytacja biskupa poznańskiego Wojciecha Tolibowskiego w 1660 r. zakończyła się ponownym usamodzielnieniem się Skrzatusza, co potwierdzają późniejsze wizytacje.

Komisja teologów

Pierwszym i jak dotąd jedynym ze znanych historyków, który zwrócił uwagę na istnienie dokumentów w poznańskim archiwum, był Józef Nowacki. Zamieścił na ten temat krótką wzmiankę „W sprawie łaskawego obrazu [figury w Skrzatuszu – T. C.] Matki Boskiej są dekry konsystorskie z r. 1640/1641”¹⁴. Wcześniej, jak i później

Max Rohwerder, *Historia residentiae Valcensis Societatis Jesu ab Anno Domini 1618* (Köln–Graz: Böhlau Verlag, 1967), 6. Tłumaczenie za: Bąk, *Ziemia wałeczka w dobie reformacji i kontrreformacji w XVI–XVIII w.*, 290. Zygmunt Boras, Ryszard Walczak, Andrzej Wędzki, *Historia powiatu wałecckiego w zarysie* (Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1961), 109–110.

⁹ Rohwerder, *Historia residentiae Valcensis Societatis Jesu ab Anno Domini 1618*. Kronikę prowadzili zakonnicy do 1773 r., do kasaty. Piotr Klejna, „Zakon jezuitów w Wałczu i jego związki z parafią w Skrzatuszu na podstawie kroniki jezuitów wałeckich”, *Rocznik Skrzatuski* 7 (2019): 77–96.

¹⁰ Nowacki, *Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój*, t. 2, 242 i 272.

¹¹ Nowacki, *Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój*, t. 2, 554. Nowacki podaje liczbę 71 kościołów – zarówno parafialnych, jak i filialnych – utraconych w czasie reformacji w dawnym dekanacie nowokaliskim.

¹² Nowacki, *Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój*, t. 2, 324.

¹³ Na taki stan wskazują wizytatorzy z 1628 i 1640 r.

¹⁴ Nowacki, *Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój*, t. 2, 387. Badacz powołuje się na Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu (dalej AAP), Acta Episkopalia (dalej AE) XXXI k. 474v–476. W swoich dziejach diecezji poznańskiej odnosi się jednak jedynie do strony początkowej sprawozdania komisji. Pomija zupełnie zawartość przedstawionego materiału dowodowego poświadczanego przez komisarzy biskupich.

badacze¹⁵ nie dotarli do tego dokumentu. Wymienieni autorzy dotychczas opierali się wyłącznie na manuskrypcie¹⁶ ks. Andrzeja Józefa Delerdt'a spisany w drugiej połowie XVIII w., a wydany drukiem¹⁷ dopiero w 2018 i 2020 r. Autor manuskryptu powołuje się na „autentyki”, które otrzymał od swoich proboszczów. Wspomina o komisji teologów¹⁸ przysłanej z Poznania w celu zbadania i potwierdzenia wydarzeń dokonujących się przy figurze Matki Bożej Bolesnej w Skrzatuszu. Z tekstu manuskryptu wynika jednak, że nie miał bezpośredniego dostępu do przebiegu i wyników działań komisji. Przedstawione przez niego cudowne zdarzenia (66) nie pokrywają się z tymi, o których poinformowali wysłańcy z Poznania.

Komisję teologów zatwierdził i delegował do Skrzatusza ks. Jan Branecki¹⁹. Jako administrator diecezji podjął się wizytacji archidiakonatu pszczewskiego w latach 1640–1641, do dekanatu czarnkowskiego subdelegował kanonika poznańskiego Feliksa Mietlickiego²⁰. Wizytator w Skrzatuszu odnotował rezydowanie na miejscu komendarza oraz dobra przynależące do Kościoła. Nieznani z imienia i nazwiska „godni

¹⁵ F.J. Łukaszewicz, W.F. Schmidt, Franz Schulz, Alojzy Fridrich, Franz Westphal K. Hagedorn, J. Nowiński, L. Bąk, Arno Giese, pełne tytuły zob. Tadeusz Ceynowa, *Ziemia pogranicza. Dekanat walecki w latach 1821–1920* (Radom: Wydawnictwo Polwen, 2004), 298–304.

¹⁶ Ceynowa, „Manuskrypt ks. Andrzeja Józefa Delerdt'a jako źródło do początków kultu Matki Bożej Bolesnej w Skrzatuszu”, 442–443.

¹⁷ Andrzej Józef, Delerdt, *Źródło łask Boskich nieprzebrane. Matka Boska Bolesna ze Skrzatusza i Jej historia*, red. Agnieszka Borysowska, Tadeusz Ceynowa (Szczecin–Koszalin: Książnica Pomorska im. Stanisława Staszica, Archiwum Diecezji Koszalińsko-Kołońskiej, 2018, ²2020).

¹⁸ Ks. A.J. Delerdt napisał o czterech teologach, tymczasem w Skrzatuszu było ich trzech. Być może wnioskował przez analogię, wiedząc, że w Rokitnie taka komisja składała się z czterech delegatów bpa poznańskiego. Rokitniański dokument został sporządzony 3 marca 1670 r. W latach 70. XVII w. wszyscy dziekani, w tym czarnkowski, zostali w specjalnym piśmie powiadomieni o znaczeniu i roli obrazu MB z Rokitna. Steczewicz, jeden z komisarzy biskupich, kiedy wymienia pobliskie miejsca kultu Matki Bożej, podaje obok Borku, Gostynia, Lubasza, Szamotuł, Poznania także wdzięczny wizerunek ze Skrzatusza. Zobacz: „*Skarb nieprzebrany dobrodziejstw Boskich*” ks. Jana Kazimierza Steczewicza, red. Andrzej Sapięha (Gorzów Wielkopolski: Instytut Biskupa Wilhelma Pluty, 2014).

¹⁹ Pochodził z Mazowsza. Studiował w Krakowie i za granicą, gdzie uzyskał stopień doktora obojga praw. Cieszył się dużym zaufaniem biskupów poznańskich Andrzeja Szoldrskiego (1636–1650) i Kazimierza Floriana Czartoryskiego (1650–1655). Od 1633 r. pełnił funkcję archidiakona pszczewskiego. W grudniu 1639 r. został mianowany scholastykiem kolegiaty warszawskiej. Od 10 grudnia 1639 r. do 21 lipca 1641 r. administrował diecezją w imieniu nieobecnego biskupa. Nosił także tytuł sekretarza królewskiego. Po śmierci bpa sufragana Jana Baykowskiego, prekonizowany na jego miejsce 29 września 1651 r., sakrę przyjął prawdopodobnie 1 stycznia 1652 r. Podczas potopu szwedzkiego został zamordowany w Mącznikach pod Środą. Nie jest znane miejsce jego pochówku. Oceniany przez współczesnych jako człowiek dużych zasług, wybitnej zdolności i wiedzy, pobożny, zręczny i doświadczony. Szerzej: Józef Nowacki, „Branecki Jan”, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 2, red. Władysław Konopczyński i in. (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1936), 393; Krzysztof Prokop, *Nomenclator bibliographicus Episcoporum Poloniae 1320–2020* (Kraków: [Drukarnia Akcydensowa Andrzej Dorosz], 2020), 72, tam również wykaz najważniejszych źródeł.

²⁰ *Dzieje Poznania i województwa poznańskiego w granicach z 1974 r. Informator o materiałach archiwalnych*, red. Czesław Skopowski (Warszawa: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, 1982), 317.

wiary Panowie²¹ poinformowali administratora poznańskiego o zdarzeniach związanych z kultem miejscowej Piety. W odpowiedzi na te informacje komisja przybyła do Skrzatusza 8 września 1640 r. W jej skład wchodziło trzech komisarzy: Feliks Mietlicki – kanonik poznański²², Teofil Tomasz Mosiński – prepozyt czarnkowski, dziekan foralny²³ oraz Stanisław Dambrowski²⁴. Wysłannicy administratora wypełnili zadanie zleconodawcy według wskazań, które otrzymali. Po przedstawieniu się miejscowemu proboszczowi²⁵ rozpoczęli dokładną analizę przekazanego przez niego dokumentu. Przesłuchali licznych świadków pod przysięgą. Przybyli przed komisję, obdarowani łaskami wyproszonymi w skrzatuskim kościele, reprezentowali wszystkie stany ówczesnego polskiego społeczeństwa. Dowiadujemy się również, że opisywana przez ks. A. Delerda kobieta, która nabyła cudowną figurę od pilskiego garncarza i przekazała ją do kościoła, była babcią Alberta Mazurka²⁶ pełniącego funkcję miejscowego sołtysa i przepytowanego przez komisarzy. Przed złożeniem przez członków komisji podpisów pod omawianym dokumentem poinformowali oni, że dołączają jeszcze inne dokumenty świadczące o łaskach uzyskanych w Skrzatuszu. Spisał je miejscowy duszpasterz,

²¹ Dokumentacja źródłowa, nr 1. *Sprawozdanie komisji wysłanej do wsi Skrzatusz w sprawie cudów figury B.M.V.*

²² Mietlicki Feliks, herbu Pomian, rodem z powiatu inowrocławskiego. Był synem Wacława i Zofii Kucharskiej, dworzaninem bpa Andrzeja Szoldrskiego. Tytuł kanonika poznańskiego otrzymał w 1637 r., a w 1654 r. archidiakona poznańskiego. W latach 1657–1659 pełnił urząd wikariusza generalnego i oficjała poznańskiego. Następnie wstąpił do opactwa premonstratensów w Witowie, gdzie pełnił funkcję opata. Nowacki, *Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój*, t. 2, 218; Mikołaj Pukianiec, „Organizacja i funkcjonowanie poznańskiej kapituły katedralnej w XVII w.”, dostęp 14.07.2021, <https://docplayer.pl/31754818-Mikolaj-pukianiec-organizacja-i-funkcjonowanie-poznanskiej-kapituły-katedralnej-w-xvii-wieku.html>.

²³ Dekanat czarnkowski od 1602 r. obejmował także tereny wcześniejszego dekanatu wałeckiego. Być może towarzyszył Feliksowi Mietlickiemu podczas wizytacji parafii wałeckiej ze Skrzatuszem. Prezentowany do Czarnkowa przez Franciszka Sędziwoja Czarnkowskiego.

²⁴ Stanisław Dambrowski był proboszczem w Człopie. Miał z niego zrezygnować około 1641 r. Być może Czarnkowscy prezentowali go na inne beneficjum lub wizytator zaoferował mu jakąś lepszą posadę. Bąk, *Ziemia wałecka w dobie reformacji i kontrreformacji w XVI–XVIII*, 403–404.

²⁵ Skrzatusz w tym czasie należał do parafii pw. św. Mikołaja w Wałczu. Miał jednak, jak wspomniano wcześniej, komendarza, który rezydował na miejscu, niestety, nieznanego z imienia i nazwiska. Wizytator z 1641 r. wydaje o nim tylko pozytywną opinię. Oficjalnym proboszczem wałeckim był od lipca 1640 r. ks. Wojciech Baykowski, kanonik poznański, który z powodu słabej znajomości j. niemieckiego był niepopularny przez mieszczan niemieckich. Zdaniem Jana Bocheńskiego rzadko przebywał w Wałczu, co mogłoby sugerować, że komendarz skrzatuski mógł w czasie nieobecności duchownego w Wałczu również tam sprawować podobną posługę. Jan Ignacy Bocheński, *Historia kościoła parafialnego w Wałczu spisana na podstawie prawdziwych dokumentów i wiarygodnych autorów przez Jana Ignacego Bocheńskiego proboszcza wałeckiego w roku 1790* (Wałcz: Urząd Miasta w Wałczu, 2002), 113.

²⁶ Albert Mazurek występuje jako świadek w księdze ślubów z lat 1660–1668. Być może jest to syn wymienianego w dokumencie Alberta Mazurka, który w 1640 r. miał mieć już sześćdziesiąt lat. Sołectwo było wtedy dziedziczne i przekazywane najstarszemu synowi, najczęściej o tym samym imieniu. Archiwum Diecezji Koszalińsko-Kołońskiej, Akta parafii rzymskokatolickiej w Skrzatuszu, Liber Baptisatorum 1658–1777, Liber Copulatorum 1659–1777, Liber Mortuorum 1659–1777, 400, 401, 403 i 406.

ale nie są odpowiednio poparte dowodami i pozostaną odpowiednio ocenione przez władzę delegującą komisję.

*Adm. ordinationem innovare, et in aliud quicquam modo in rem p[ro]p[ri]a
Eccle et non in alios v[er]os prop[ri]os conu[er]tere et immutare
Quod sine p[re]s[en]tis X[rist]i, omnibus et singulis quorum interest
intereat intimamus, intimamus, notificamus, ne de p[er]missis
ignorantia à quopiam allegari possit et valeat. Quatinus filio
miseram p[er]mittorur, Spillo X[rist]o marini iustissimus. Datum
Romana die Veneti Quinta Mensis Julij. Anno D[omi]ni. Millesimo
Sexcentesimo Quadragesimo Primo. Locustiville Michael
Rebdonahi S. A[post]olice Sedis publicus et legit[imus] p[ro]curator, Notarius*

**Ingrossatio Commissionis expe-
ditæ super miraculis imaginis
B.M.V. in villa Skrzetusz de ver-
bo ad verbum.**

*Actum in Villa Regali Skrzetusz Caputatus Matcap in Eccle
eiusdem Villa die Octava Mensis Septembris. Anno D[omi]ni Millesimo Sex-
centesimo Quadragesimo in terminis ex Literis, Protesarcæ per Nos
iustissimos Commissarios ad actam infraptam specialiter deputatos
exhibitis et de his de apparetur ex eisdem
Cura, Testi et Testibus D[omi]ni Joanni Bezanahi Archiep[iscop]o Luceo et
Sebastiano Varnaudens. S. A[post]olice Sedis Ep[iscop]us Comarum Admin-
stratori iustissimus ex relato providam fide diploma. Sicut certa
novacula in eadem Eccle Skrzetusz v[er]ba p[er] intercessionem B[ea]te Vir-
ginis cuius imago ibi est multo c[ir]ca f[aci]ta fuisse, multaq[ue] beneficia et con-
solationes Christi p[ro]des ad eandem Eccle in necessitatibus suis con-
fugientes obtinuisse, statim p[ro] Officio suo Pastoralis notis mandavit
ut ad locum eandem descendentes Veritatem investigarent, et an
relata Veritate nitantur. Inquisitione facta, Veritatem suam informa-
verunt. qui quidem narrato satisfaciunt, ad Villam Skrzetusz de
de supra, coniunctim descendimus ibidemq[ue] Jurisdictione fundata
res infraptos examinavimus, iuxta p[ar]tita X[rist]i à Rele p[re]
Comendatio eiusdem Eccle in scriptis data, et ab Beaulo Venet
tuus narrata. In primis firmat B[ea]te imaginem omniam olia
fuisse in Villa Alentia Parochia Dulzen, et ad eandem magna
fuisse*

Fot. 2. Pierwsza strona dokumentu Sprawozdanie komisji wysłanej do wsi Skrzetusz w sprawie cudów figury B.M.V.
Źródło: AAP, AE XXXI k. 474v.

Zakończenie

Odkrycie opisanego dokumentu rzuca nowe światło na dzieje kultu Matki Bożej Bolesnej w Skrzatuszu. Dotąd uważano, że jedynym i podstawowym źródłem do początków obecności Piety w tamtejszej świątyni jest manuskrypt ks. A. Józefa Delerda. Biskupi poznańscy musieli mieć pewność co do wydarzeń w tamtejszej świątyni, skoro w późniejszych aktach wizytacyjnych figura jest określana jako cudowna. Do tej pory powszechnie uważano, że podstawa prawna do tych określeń zaginęła. Autor niniejszego artykułu przejawia nadzieję na kolejne odkrycia w poznańskim archiwum archidiecezjalnym. Należy mieć nadzieję na dotarcie, być może, do całej dokumentacji przekazanej przez komisarzy władzy duchownej w Poznaniu. Bardzo interesujące będzie również dokładne przebadanie wizytacji z XIX w. Powierzchnowa ich analiza wskazuje na bardzo znaczny spadek zainteresowania Skrzatuskim Sanktuarium. Tym bardziej zastanawiająca jest wiedza ks. Józefa Dalskiego i ks. Antoniego Perzyńskiego (obydwaj byli Polakami) wizytujących dekanat wałecki w 1801 i 1831 r., kiedy stwierdzają, że kiedyś istniał tam kult Matki Bożej Bolesnej. Czy przyczyną takiego stanu rzeczy była rzeczywiście tylko kasata jezuitów w pobliskim Wałczu?

Dokumentacja źródłowa²⁷

Nr 1

Sprawozdanie komisji wysłanej do wsi Skrzetusz w sprawie cudów figury B.M.V.

SPRAWOZDANIE KOMISJI WYŚLANEJ DO WSI SKRZETUSZ W SPRAWIE CUDÓW FIGURY B.M.V.

Sprawozdanie we wsi królewskiej Skrzetusz Starostwa Wałeckiego w kościele tejże wsi dnia ósmego miesiąca września Roku Pańskiego tysiąc sześćset czterdziestego na zakończenie badania na podstawie pism przekazanych po łacinie i sporządzonych należycie, tak jak [wszystko] wyglądało, przez nas, niżej podpisanych Komisarzy specjalnie powołanych do niżej podpisanego sprawozdania.

Kiedy to znakomitemu i najczcigodniejszemu Panu, Janowi Braneckiemu, Archidiakonowi Pszczewskiemu, Scholastykowi warszawskiemu, Sekretarzowi Świętego Królewskiego Majestatu, Administratorowi Biskupstwa Poznańskiego, stało się wiadomym z opowieści niektórych godnych wiary panów, że niejaki cuda w tymże kościele Skrzetuskim przez wstawiennictwo Najświętszej Panny, której figura tam jest, wielokrotnie się dokonały oraz że liczne dobrodziejstwa i pociechy otrzymali wierni uciekający się do tegoż kościoła w swoich potrzebach, natychmiast, z racji swego pasterskiego urzędu, polecił nam, abyśmy udając się do tegoż miejsca, zbadali prawdę oraz, po dokonaniu śledztwa, poinformowali Jego Znakomitość o tym, czy opowieści odpowiadają prawdzie.

Któremu to poleceniu czyniąc zadość zjechaliśmy rzeczywiście razem do wsi Skrzetusz w dniu jak wyżej i tamże, po potwierdzeniu [naszej] jurysdykcji, zbadaliśmy niżej podpisanych

²⁷ Autor dziękuje mgr Zofii Molesztak, dr Agnieszce Borysowskiej, ks. dr. Jarosławowi Kwietniowi i ks. dr. Januszowi Romanowi za pomoc i konsultację podczas translacji tekstu.

świadków zgodnie z punktami danymi nam na piśmie przez Czcigodnego Księdza Proboszcza tegoż kościoła oraz opowiedzianymi przez dobrowolnie stawiających się.

Przede wszystkim przekazują, że ta figura wyżej wspomniana była niegdyś we wsi Mielecin w parafii Tuczo oraz że dla tegoż wizerunku były liczne wota oraz napływ ludzi zewsząd, że następnie, po sprofanowaniu kościoła przez herezję, figura została przez heretyków wyrzucona, a potem przez katolików znaleziona i nabyta przez niejaką kobietę, babcię Pana Alberta Mazurka, stawiającego się osobiście sołtysa skrzetuskiego, oraz że on sam słyszał od swojej matki – pod przysięgą zeznającego – że tenże wizerunek był przez wyżej wspomnianą kobietę przechowany w izbie przez jakiś czas oraz że był tamże cudowny blask, że w końcu figura została przeniesiona do kościoła skrzetuskiego.

Czcigodny Pan Jan Sędziwój Czarnkowski, Starosta Drahimski, zdjęty bardzo poważnym bólem nóg, do tegoż kościoła udać się postanowił i tenże [kościół] przez trzy dni nawiedzał, błagając Najświętszą Pannę; w końcu po trzecim dniu uzyskał, że miał się lepiej i od tego czasu stopniowo w ciągu około dwóch tygodni zupełnie wyzdrowiał, co pod nieobecność jego, w tym czasie Czcigodny Ksiądz Jakub z Nakła, Proboszcz Czaplinceki, w tym czasie kapelan wyżej wymienionego Pana Starosty oraz naoczny świadek tych [spraw], zaświadczył, [co] ponadto także Czcigodny Ksiądz Proboszcz tegoż kościoła skrzetuskiego, potwierdził.

Szlachetny Pan Piotr Rawecki, Wicestarosta Wałecki, po złożeniu osobistej przysięgi przed wizerunkiem Ukrzyżowanego, zaświadczył, że był dotknięty w wyżej wspomnianym czasie przed rokiem bardzo poważnym bólem nóg oraz że cierpiał na to właśnie bez przerwy przez kilka tygodni, że w końcu złożył ślub na rzecz kościoła skrzetuskiego, po wypełnieniu którego, gdy coraz bardziej i bardziej jego choroba pogłębiła się w kościele, a ból stawał się silniejszy, w końcu u wyjścia świątyni natychmiast został uwolniony od wszelkiego bólu i na znak odzyskanego zdrowia, odrzucił laskę, którą się podpierał oraz zdrów i radosny przyszedł do gościńca.

Albert Mazurek, sołtys skrzetuski, lat około sześćdziesięciu, przystąpiwszy do spowiedzi przed świętem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, po złożeniu przysięgi osobistej przed wizerunkiem Ukrzyżowanego zeznał, że słyszał niegdyś, to jest przed trzydziestoma laty, od Szlachetnego niegdyś Pana Mikołaja Nieborowskiego w tym czasie Arendarza Wałeckiego, że tenże Pan Nieborowski, złożony bardzo niebezpieczną chorobą, został opuszczony przez trzech lekarzy, że był pozbawiony nadziei i że kiedy był konający, po złożeniu przez jego rodzinę ślubu na korzyść Skrzetusza, trochę przysnął i po zobaczeniu we śnie pewnej Czcigodnej Niewiasty obiecującej mu zdrowie, natychmiast obudzony, począł czuć się lepiej i natychmiast na potwierdzenie odzyskanego zdrowia jadł, podczas gdy przez pełny tydzień zmuszony był, jako że nie pozwalała poważna choroba, powstrzymać się od jedzenia, snu i picia.

Dostojni Grzegorz i Marcin, podwładni w Skrzetuszu, lat ich każdy około trzydziestu, po złożeniu przysięgi przed wizerunkiem Ukrzyżowanego, odpowiednio przesłuchani, zaświadczyli, że pewnego razu w minionym roku w okolicy święta św. Jadwigi o trzeciej godzinie w nocy zobaczyli i dobrze obejrzelili światło i jakiś blask w kościele skrzetuskim oraz księżyc, który wtedy się nie pokazywał [i który] też nie dawał możliwości [świecenia] temu światłu, tym bardziej, że noc była dość ciemna oraz że nic podobnego nie mogło sprawić tego w naturalny sposób, jeśli rzeczywiście sprawdzili, czy jakaś świeca nie została tam zostawiona – jak to zresztą zaświadcza Czcigodny Ksiądz Proboszcz – dowiedzieli się, że sprawy nie miały się inaczej.

Dostojna Anna, małżonka sołtysa, ze wsi Skrzetusz, po złożeniu przysięgi jak wyżej, zaświadczyła, że jej córka Jadwiga leżała przed około rokiem dotknięta bardzo poważnym bólem nóg i że po złożeniu w jej intencji ślubu oraz po odprawieniu Mszy świętej wotywniej została uwolniona od tegoż bólu, i że sprawność nóg natychmiast została jej przywrócona, co także liczni z tej samej wsi Skrzetusz potwierdzili, tamże razem z Czcigodnym Księdzem Proboszczem.

Albert Szych, zgodnie pod odpowiedzialnością sumienia, zaświadczył, że w czasie grasującej zarazy, w przybliżeniu w minionym roku, we wsi Rozwole [Rozwałd], po uczynieniu ślubu, został od niej natychmiast uwolniony wraz ze wszystkimi domownikami, a nawet że cała wieś natychmiast została uwolniona, co także liczni z tejże wsi potwierdzili.

Czcigodny Pan Dziekan, Komisarz Czarnkowski na potrzeby obecnego sprawozdania, z ręką na sercu zaświadczył, że cierpiał przez jeden tydzień na poważną chorobę, to znaczy na ból głowy i że dla uwolnienia, błagając Najświętszą Pannę, złożył ślub na rzecz kościoła skrzetuskiego, a po uwolnieniu się od niego, gdy tamże uroczyście odprawiał ofiarę wotywną, w trakcie samego introitu *Bądź pozdrowiona święta Rodzicielko* etc., poczuł w głowie jakiś trzask i natychmiast wyzdrowiał, że następnie, cierpiąc na wysoką gorączkę, wyzdrowiał po uczynieniu ślubu i złożeniu ofiary.

Sławetny Marcin Wróbel, mieszkaniec czarnkowski, utraciwszy dwoje dzieci z powodu zarazy, uczynił ślub do kościoła skrzetuskiego oraz następnie uwolniony od zarazy został, co Czcigodny Ksiądz Stanisław Kilianowicz, kapelan w Lubionce, z ręką na sercu jako naoczny świadek potwierdził.

Dostojny Paweł ze wsi Śmiłowo zeznał pod odpowiedzialnością sumienia, że w bardzo poważnej chorobie otrzymał pociechę.

Dostojny Stanisław Komorek z Ujścia został uwolniony z ciężkiej choroby, co pod jego nieobecność potwierdził Czcigodny Ksiądz Proboszcz skrzetuski z ręką na sercu.

Czcigodny Proboszcz wraz z sołtysem tejże wsi, pod odpowiedzialnością swoich sumień zaświadczyli, że już przed trzema laty, podczas gdy panowała zaraza owiec, uczynili ślub i natychmiast otrzymali pociechę.

Szlachetny Pan Jakub Maniecki, w swoim własnym piśmie potwierdza, że otrzymał kilka łask, co też na piśmie dla informacji Urzędu przesyła.

Uważa się, że w tymże kościele otrzymali wierni wiele innych pociech, które także spisane zostały w osobnym dokumencie przez Czcigodnego Proboszcza, lecz ponieważ nie przemawiają dowodami, to właśnie pismo pozostawia się sądowi Urzędu.

Feliks Mietlicki, Kanonik Poznański

Teofil Tomasz Mosinius Prepozyt Czarnkowski Dziekan foralny własną ręką

Stanisław Dambrowski Proboszcz w Człopie

Źródło: AAP, AE XXXI k. 474v–476.

Bibliografia

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. Acta Episkopalia XXXI k. 474v–476.

Archiwum Diecezji Koszalińsko-Kołońskiej. Akta parafii rzymskokatolickiej w Skrzetuszu.

Liber Baptisatorum 1658–1777, Liber Copulatorum 1659–1777, Liber Mortuorum 1659–1777.

Bąk, Ludwik. *Ziemia walecka w dobie reformacji i kontrreformacji w XVI–XVIII*. Piła: Wydawnictwo Ekolog, 1999.

Bocheński, Jan Ignacy. *Historia kościoła parafialnego w Wałczu spisana na podstawie prawdziwych dokumentów i wiarygodnych autorów przez Jana Ignacego Bocheńskiego proboszcza waleckiego w roku 1790*. Wałcz: Urząd Miasta w Wałczu, 2002.

Boras, Zygmunt, Ryszard Walczak, Andrzej Wędzki. *Historia powiatu waleckiego w zarysie*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1961.

- Ceynowa, Tadeusz. „Archiwum Parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Skrzatuszu. Inwentarz”. *Rocznik Skrzatuski* 8 (2020): 125–145.
- Ceynowa, Tadeusz. „Koronacja figury Matki Boskiej Skrzatuskiej”. *Rocznik Skrzatuski* 1 (2013): 91–106.
- Ceynowa, Tadeusz. „Manuskrypt ks. Andrzeja Józefa Delerdt jako źródło do początków kultu Matki Bożej Bolesnej w Skrzatuszu”. *Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie* 27 (2020): 439–457.
- Ceynowa, Tadeusz. „Pozadieczjalne pielgrzymowanie do Skrzatusza”. *Rocznik Skrzatuski* 2 (2014): 65–77.
- Ceynowa, Tadeusz. *Ziemia pogranicza. Dekanat wałecki w latach 1821–1920*. Radom: Wydawnictwo Polwen, 2004.
- Delerdt, Andrzej Józef. *Źródło łask Boskich nieprzebrane. Matka Boska Bolesna ze Skrzatusza i Jej historia*, red. Agnieszka Borysowska, Tadeusz Ceynowa. Szczecin–Koszalin: Książnica Pomorska im. Stanisława Staszica, Archiwum Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej, 2018, ²2020.
- Dresler, Rafał. „Instytucja odpustów w ujęciu prawnym z praktycznym zastosowaniem w sanktuarium skrzatuskim”. *Rocznik Skrzatuski* 5 (2017): 25–49.
- Dworzaczkowa, Jolanta. *Dzieje Wielkopolski*. T. 1. *Do roku 1793*, red. Jerzy Topolski. Warszawa–Poznań: PWN, 1988.
- Dworzaczkowa, Jolanta. *Reformacja i kontrreformacja w Wielkopolsce*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1995.
- Dzieje Poznania i województwa poznańskiego w granicach z 1974 r. Informator o materiałach archiwalnych*, red. Czesław Skopowski. Warszawa: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, 1982.
- Fijałkowski, Marek. „Portret Ludwika Wejhera w kościele pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Skrzatuszu”. *Rocznik Skrzatuski* 5 (2017): 77–89.
- Fijałkowski, Marek. „Portrety trumienne w kościele pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Skrzatuszu”. *Rocznik Skrzatuski* 4 (2016): 105–122.
- Fijałkowski, Marek. „Skrzatusz w mojej pamięci – lata 1940–1944. Relacja Haliny Mikołajczuk”. *Rocznik Skrzatuski* 8 (2020): 161–165.
- Fijałkowski, Marek. „Wojciech Konstanty Breza – fundator kościoła skrzatuskiego”. *Rocznik Skrzatuski* 1 (2013): 107–114.
- Fijałkowski, Marek. „Zabytkowe srebra kościoła pw. Wniebowzięcia NMP w Skrzatuszu”. *Rocznik Skrzatuski* 3 (2015): 109–127.
- Klejna, Piotr. „Zakon jezuitów w Wałczu i jego związki z parafią w Skrzatuszu na podstawie kroniki jezuitów wałeckich”. *Rocznik Skrzatuski* 7 (2019): 77–96.
- Łyjak, Wiktor Zygmunt. „Dzieje organów w Diecezjalnym Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej w Skrzatuszu (cz. I)”. *Rocznik Skrzatuski* 6 (2018): 65–75.
- Łyjak, Wiktor Zygmunt. „Dzieje organów w Diecezjalnym Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej w Skrzatuszu (cz. II)”. *Rocznik Skrzatuski* 8 (2020): 81–106.
- „Mapa X. Rozmieszczenie zborów różnowierczych w Wielkopolsce około 1650 r.”, oprac. E. Jarmuszkiewiczówna, T. Kowalski. W: Jolanta Dworzaczkowa, *Dzieje Wielkopolski*. T. 1. *Do roku 1793*, red. J. Topolski, 560. Warszawa–Poznań: PWN, 1988.
- Nowacki, Józef. „Branecki Jan”. W: *Polski Słownik Biograficzny*. T. 2, red. Władysław Konopczyński i in., 393. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1936.
- Nowacki, Józef. *Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój*. T. 2. Poznań: Księgarnia św. Wojciecha, 1964.

- Nowiński, Janusz. „«Anioł Opatrzności» w powojennym Skrzatuszu: Helena Sadowska (1910–1995) – in memoriam”. *Rocznik Skrzatuski* 6 (2018): 59–64.
- Nowiński, Janusz. „Ołtarz Świętego Anioła Stróża w kościele pielgrzymkowym w Skrzatuszu z fundacji Jana Wiganda de Osten-Sacken”. *Rocznik Skrzatuski* 8 (2020): 147–159.
- Prokop, Krzysztof. *Nomenclator bibliographicus Episcoporum Poloniae 1320–2020*. Kraków: [Drukarnia Akcydensowa Andrzej Dorosz], 2020.
- Pukianiec, Mikołaj. „Organizacja i funkcjonowanie poznańskiej kapituły katedralnej w XVII w.”. Dostęp 14.07.2021. <https://docplayer.pl/31754818-Mikolaj-pukianiec-organizacja-i-funkcjonowanie-poznanskiej-kapituły-katedralnej-w-xvii-wieku.html>.
- Rohwerder, Max. *Historia residentiae Valcensis Societatis Jesu ab Anno Domini 1618*. Köln–Graz: Böhlau Verlag, 1967.
- „Skarb nieprzebrany dobrodziejstw Boskich” ks. Jana Kazimierza Steczewicza, red. Andrzej Sapięha. Gorzów Wielkopolski: Instytut Biskupa Wilhelma Pluty, 2014.
- Szauer, Remigiusz. „Rola i miejsce duchowości wśród uczestników Diecezjalnego Spotkania Młodych w Skrzatuszu”. *Rocznik Skrzatuski* 3 (2015): 41–56.
- Szczepaniuk, Piotr. „Miłosierdzie Boże w parafialnym duszpasterstwie skrzatuskim”. *Rocznik Skrzatuski* 4 (2016): 51–66.
- Szczepaniuk, Piotr. „Teologiczno-duchowy wymiar formacji w nauczaniu skrzatuskim w latach 1972–2013. Duchowość maryjna”. *Rocznik Skrzatuski* 3 (2015): 23–40.
- Wąsowicz, Jarosław. „Ksiądz Michał Winiarz SDB (1911–1988), proboszcz parafii w Skrzatuszu i kustosz sanktuarium w latach 1965–1972. Życie i twórczość”. *Rocznik Skrzatuski* 7 (2019): 97–120.
- Wąsowicz, Jarosław. „Ksiądz Stefan Kiełsiński SDB (1932–2017), pierwszy kustosz sanktuarium diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej w Skrzatuszu”. *Rocznik Skrzatuski* 6 (2018): 43–57.
- Wąsowicz, Jarosław. „Posługa duszpasterska salezjanów w Skrzatuszu w latach 1952–1972”. *Rocznik Skrzatuski* 1 (2013): 75–89.
- Wąsowicz, Jarosław. „Ruch pielgrzymkowy z pilskich parafii do sanktuarium Matki Boskiej Bolesnej w Skrzatuszu w 80. latach XX w.”. *Rocznik Skrzatuski* 2 (2014): 53–64.
- Wąsowicz, Jarosław. „Salezjanie w Skrzatuszu w latach 1972–2001”. *Rocznik Skrzatuski* 4 (2016): 67–77.
- Wąsowicz, Jarosław. „Salezjańskie wydawnictwa promujące sanktuarium Matki Bożej Bolesnej w Skrzatuszu”. *Rocznik Skrzatuski* 3 (2015): 147–155.
- Wieczorkowska, Małgorzata. „Księgi metrykalne parafii w Skrzatuszu przechowywane w Archiwum Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej”. *Rocznik Skrzatuski* 5 (2017): 51–76.
- Wojtalewicz, Paweł. „Prawne kryteria przyznania tytułu bazyliki mniejszej kościołowi w Skrzatuszu”. *Rocznik Skrzatuski* 8 (2020): 107–124.
- Wójtowicz, Wojciech. „Cudowne uzdrowienia fizyczne w Skrzatuszu? Ocena teologiczno-fundamentalna świadectw i wnioski pastoralne”. *Rocznik Skrzatuski* 5 (2017): 107–120.
- Wójtowicz, Wojciech. „Skrzatuskie spotkania młodzieży wobec kulturowych i pastoralnych wyzwań współczesnego świata młodych”. *Rocznik Skrzatuski* 3 (2015): 57–74.
- Zadarko, Krzysztof. „Ambony skrzatuskie”. *Rocznik Skrzatuski* 8 (2020): 53–80.
- Zadarko, Krzysztof. „Duchowi przewodnicy niemieckich katolików w pielgrzymkach do Skrzatusza w relacjach «Johannesbote»”. *Rocznik Skrzatuski* 5 (2017): 91–106.
- Zadarko, Krzysztof. „Kazania z archiwum w Skrzatuszu”. *Rocznik Skrzatuski* 3 (2015): 95–108.
- Zadarko, Krzysztof. „Ze zbioru kazań skrzatuskich – Kazanie na VI niedzielę po Wielkanocy”. *Rocznik Skrzatuski* 7 (2019): 57–75.

Streszczenie

Po utworzeniu diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej w 1972 r. biskup Ignacy Jeż ogłosił Skrzatusz diecezjalnym sanktuarium. Wieloletnie starania biskupa i salezjańskich kustoszy doprowadziły do uroczystej koronacji figury Matki Bożej Bolesnej w 1988 r. W 25. rocznicę tego wydarzenia rozpoczęto wydawanie *Rocznika Skrzatuskiego*. Redakcja czasopisma postawiła sobie za cel propagowanie na szerszą skalę maryjnego sanktuarium. Pojawiają się w nim artykuły także o tematyce biblijnej i mariologicznej. Główny nurt jednak stanowią treści związane z samym sanktuarium i trwającym tam nieprzerwanie kultem Matki Bożej Bolesnej. Wydana niedawno transkrypcja manuskryptu ks. Andrzeja Józefa Delerda umożliwiła szerokiemu gronu czytelników zapoznanie się z ciekawym źródłem z drugiej połowy XVIII w. Prezentowany, dotąd nieznaną dokument, odsłania podstawę ogłoszenia Piety Skrzatuskiej jako cudownej przez biskupów poznańskich w drugiej połowie XVII w. Komisarze wysłani przez administratora diecezji, ks. Jana Braneckiego, przedstawili władzy duchownej dokument, w którym udowodnili, że to, co dzieje się w Skrzatuszu, ma podłoże działania Bożego. Autor w niniejszym artykule osadza dokument na tle sytuacji regionu w połowie XVII w. Kolejnym krokiem będzie wydanie tekstu dokumentu w języku oryginalnym z całym krytycznym aparatem.

Słowa kluczowe: Skrzatusz, Pieta Skrzatuska, komisja teologów, cuda, diecezja koszalińsko-kołobrzeska

Abstract

REPORT OF THE COMMISSION SENT TO THE VILLAGE OF SKRZATUSZ ON THE MIRACLES OF THE STATUE OF B.M.V.

After the creation of the Koszalin-Kolobrzeg (Kolobrzeg) Diocese in 1972, Bishop Ignacy Jeż proclaimed Skrzatusz a diocesan sanctuary. Many years of efforts of the bishop and Salesian custodians led to the solemn coronation of the statue of Our Lady of Sorrows in 1988. On the 25th anniversary of this event, the publication of the *Rocznik Skrzatuski* began. The editorial board of the magazine set itself the goal of promoting the Marian sanctuary on a larger scale. There are also articles on biblical and Mariological topics. The mainstream, however, is the content related to the sanctuary itself and the uninterrupted cult of Our Lady of Sorrows there. A recently published transcript of the manuscript of Fr. Andrzej Józef Delerdt enabled a wide group of readers to get acquainted with an interesting source from the second half of the 18th century. The presented, so far unknown document reveals the basis for proclaiming Pieta Skrzatuska – as miraculous by the bishops of Poznan (Poznań) in the second half of the 17th century. Commissioners sent by the administrator of the diocese, Fr. Jan Branecki, presented the clerical authority with a document in which they proved that what was happening in Skrzatusz was based on God's actions. In this article, the author places the document against the background of the region's situation in the mid-17th century. The next step will be to publish the text of the document in the original language with the entire critical apparatus.

Keywords: Skrzatusz, Pieta Skrzatuska, commission of theologians, miracles, Koszalin-Kolobrzeg (Kolobrzeg) Diocese